

Příběh muže z fotografie

Karel Novák, pražský bezdomovec a zlodějíček vězněný v Letech

STANISLAV KOKOŠKA

Zatímco represe proti lidem na okraji společnosti byla v meziválečném Československu součástí sociální politiky, za protektorátu byli takzvaní asociálové nejprve vyloučeni ze společnosti a později fyzicky likvidováni.

Loni v létě přinesl *Českobudějovický deník* obsáhlou zprávu o tom, že Státní oblastní archiv v Třeboni ve spolupráci s Institutem Tereziánské iniciativy zpřístupnil na svých internetových stránkách zdigitalizovaný fond Cikánský tábor Lety. Ten zahrnuje rovněž dokumenty dvou institucionálních předchůdců tohoto zařízení – kárného pracovního tábora Lety a sběrného tábora Lety. Součástí článku byla i fotografie, která podle titulku měla zachycovat vězně a táborový personál v roce 1941.¹

Šlo však o omyl. Snímek byl ve skutečnosti pořízen již v létě 1939. Zachycuje skupinu českých dělníků, kteří byli posláni na práci do Wilhelmshavenu a bydleli v barákovém táboře Fedderwardergroden. Jde o jednu z několika fotografií, která spolu s různými personálními dokumenty původně tvořila součást osobního spisu Karla Nováka, pražského zlodějíčka a současně i dvojnásobného vězně kárného pracovního tábora v Letech u Písku.

Osudy podobných postav, jež v minulém století dotvářely kolorit české společnosti, jsou dnes na okraji zájmu profesionálních historiků. Platí to jak o období první republiky, tak protektorátu; na rozdíl od výzkumu

Karel Novák (uprostřed v první řadě sedících) se svými kolegy v táboře Fedderwardergroden, léto 1939

Foto: SOA Třeboň

novověkých dějin, ve kterém má problematika chudoby včetně doprovodné žebroty a drobné kriminality své pevné místo. Jednotlivé příběhy a jejich dobové souvislosti lze přitom poměrně přesně rekonstruovat na základě dochovaných policejních a soudních spisů.

Následující text se nesnaží podrobně zdokumentovat Novákův rejstřík trestů. Všimá si především toho,

jakým způsobem státní aparát vůči tomuto zlodějíčkovi uplatňoval různé represivní sankce, a jakou taktiku naopak volil on, aby se vyhnul trestnímu postihu. Obě tyto roviny zachycují zásadní rozdíl mezi československou praxí, která vnímala represivní opatření proti lidem na okraji společnosti jako nezbytnou součást cílené sociální politiky,² a nacistickým přístupem, jenž skupinu tzv. asociálů vyloučil ze

1 Viz DAVIDOVÁ, Jitka: Třeboňský archiv přibližuje Cikánský tábor Lety. Podívat se můžete z domova. *Českobudějovický deník.cz*, 1. 7. 2021 - viz https://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/trebonsky-archiv-priblizuje-cikansky-tabor-lety-podivat-se-muzete-z-domova-20210.html (citováno k 14. 2. 2022).

2 Blíže k této problematice viz HLAVAČKA, Milan - CIBULKA, Pavel a kol.: *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939. Ideje, legislativa, instituce*. Historický ústav AV ČR, Praha 2015, zejm. s. 291-314.

společnosti a zvolil vůči nim vyhlazovací politiku.³

Cesta na společenské dno

Karel Novák původně patřil k řadovým občanům Československé republiky. Narodil se 31. října 1892 v Braníku v rodině pivovarského dělníka, absolvoval obecnou školu, potom tři třídy měšťanky a nakonec i odbornou nástavbu v profesi malíře pokojů. V již dospělém věku, v květnu 1918, mu zemřela maminka a jako branický rodák si základní vojenskou službu odbyl v řadách 28. pěšího pluku. K tomu se váže jeho první policejní záznam o zatčení, které skončilo přísným napomenutím. Vpodvečer 12. listopadu 1919 byl ve vojenské uniformě zadržen pro „výtržnost způsobenou křikem na Křižovnickém náměstí“.⁴

V této době byl už ženatý s Marií Syrovátkovou, která pocházela z Hluboké. V lednu 1921 se jim narodila dcera Květoslava,⁵ což Karla Nováka motivovalo k tomu, aby v dubnu spáchal vůbec největší zločin své kriminální kariéry. Pracoval tehdy u Františka Andrejska, motoristického nadšence a majitele knihárství, jež sídlilo na Václavském náměstí. Z šekové knížky, která byla uložena v zásuvce stolu, odcizil tři nevyplněné směnky. Podvod vyšel najevo po propití prvního šeku, který Novák vyplnil spolu s padělaným podpisem majitele na částku 3 500 korun. Když Česká banka Andrejska o provedené výplatě informovala, došlo 22. dubna 1921 k Novákovu zatčení. Ten následně vrátil Andrejskovi dva tisíce korun a předal mu i novou peněženku,

Policejní fotografie Karla Nováka, podzim 1939

Foto: Národní archiv

kteou si z ukradených peněz pořídil. Vyšetřování pokračovalo domovní prohlídkou v branickém bytě Karla Nováka, odkud si Andrejsek odvezl americký dětský kočárek v ceně osmi set korun, několik drobností, které Novák koupil sobě a své ženě, a menší peněžní částku v hotovosti.⁶ Zdá se, že tím byla celá věc uzavřena, protože, jak později konstatovalo i pražské policejní ředitelství, neexistuje záznam o soudním projednávání této kauzy. Andrejsek, jenž podle pražské černé kroniky sám nebyl vzorem počestnosti,⁷ se dost možná spokojil s projevenou lítostí a trestní oznámení nakonec pravděpodobně nepodal.

První soudní trest, který si Karel Novák skutečně odseděl, se týkal události z 21. března 1923, kdy popíjel v žižkovském hostinci U Čecha. Když měl v deset hodin večer zaplatit útratu ve výši 27 korun, dal se na útěk dnešní Seifertovou ulicí. Policejní hlídka jej zadržela až v železničního podjezdu a místní soud jej pro

trestný čin krádeže potrestal dvěma dny vězení. Stejný delikt, tentokrát nezaplacení útraty ve výši 126 korun, spáchal i v červenci 1926 v hostinci Antonie Plaché v Náplavní ulici. Tehdy už byl známou firmou, která měla za sebou dva drobné soudní tresty za zpronevěru malířských štětek a urážku úřední osoby. Nadále ale pracoval jako malířský pomocník. Svědčí o tom například záznam, že se na přelomu let 1927–1928 několik týdnů léčil v Nemocnici Na Františku ze zranění, které si způsobil pádem ze štaflí.⁸ Další pracovní úraz utrpěl v červenci 1932, kdy pracoval jako pomocník v malířském závodě Václava Krebse. Tentokrát šlo o ještě vážnější nehodu, protože dělnická úrazová pojišťovna mu přiznala invalidní důchod ve výši 45 procent původního výdělků.⁹

Novákův pád na společenské dno začal 24. března 1928, kdy četník z branické stanice u něj doma provedl rutinní kontrolu. Strážmistr

3 Např. GELLATELY, Robert: *Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu*. Prostor, Praha 2003, s. 111–137.

4 Národní archiv (NA), f. Policejní ředitelství Praha II, 1941–1950 (PŘ II), k. 8002, sign. N 1532/1, zpráva o zadržení a zatknutí z 12. 11. 1919.

5 Druhá dcera, Zděna, se manželům Novákovým narodila v listopadu 1922. Viz NA, Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, policejní přihláška K. Nováka.

6 NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. 1532/1, zpráva o zadržení a zatknutí z 22. 4. 1921 a relace o provedené domovní prohlídce.

7 Viz např. *Národní listy*, 5. 6. 1925, s. 3, rubrika Denní zprávy: „Majitel automobilu František Andrejsek [...] pořezal se včera v opilosti střepy sklenice a celý zakrvácený pak tropil v Havelské ulici na Starém Městě výtržnost. Byl proto předveden na strážnici, kde si strhal ob vaz a krví potřísnil podlahu a i nově vybitlené stěny strážnice a separace.“

8 NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. 1532/1, přepis Okresního soudu v Hradci Králové z 7. 4. 1928.

9 Digitální archiv SOA Třeboň, NAD 29, inv. č. 83, sign. 3.E.1, snímek 1071–1072.

Kinkor jej sice nezastihl, ale Novák se pravděpodobně na naléhání své ženy šel sám udat, protože v noci v jídelně U Rozvařilů ukradl neznámé ženě kabelku. Tuto loupež, jak se ale vzápětí ukázalo, přitom nikdo neoznámil. Zbytečné oplétačky s policií zřejmě vyvolaly osudovou rodinnou roztržku: Marie Nováková oznámila četnické stanici v Braníku, že její manžel odešel 29. března 1928 z domova, zanechal ji bez prostředků a ani po dvanácti dnech se nevrátil. Podle jejího prohlášení se „Novák v poslední době oddával pití“, je bez peněz, takže „bude pravděpodobně v Praze se potulovat i při tom žebra“.¹⁰

Karel Novák ale brzy opustil Prahu a vydal se na dlouhou cestu, kterou lze částečně zmapovat podle rozsudků okresních soudů. Už v dubnu 1928 byl v Hradci Králové odsouzen za potulku, v září za stejný delikt v Jičíně a v říjnu v Brně pro zahálčivost. V následujícím období při hledání práce údajně došel pěšky až do Bratislavy. Podle protituláckého zákona¹¹ jej tehdy potrestaly okresní soudy ve Znojmě (září 1929) a ve Svitavách (jak v lednu, tak v únoru 1930). Koncem dubna 1930 se vrátil do Prahy. Našel si sice příležitostnou práci jako malířský pomocník, ale neměl kde bydlet, takže přespával před Wilsonovým nádražím. Dostal se proto i do pověstné Fišpanky, bývalé městské šatlavy v Podskalí, která sloužila nejen jako hnanecká

stanice, ale pod hlavičkou městského zaopatřovacího ústavu měla zajišťovat základní péči pro pražské tuláky.¹² V té době se Novák rozkmotřil i se svojí sestrou, a přišel tak o zbytek rodinného zázemí. Situaci se snažil řešit dalšími krádežemi. Brzy jej už nikdo nechtěl ani zaměstnat, protože okrádal nejen ostatní malíře, ale také zákazníky. Poslední známý údaj o jeho práci se váže k červnu 1935, kdy při malování bytu Františky Novákové v Botičské ulici odcizil pánské hodinky. Až do léta 1938 bydlel v různých příležitostných podnájmech nebo žil na ulici. I nadále se živil drobnými krádežemi, podomní žebrotou a podvody. V letech 1931–1938 se tak jeho trestní rejstřík zaplnil dalšími deseti rozsudky v délce od jednoho dne po tři měsíce vězení.

V nových poměrech

Od léta 1938 bydlel Karel Novák čtvrt roku v Braníku u svého švagra, kamnářského mistra Josefa Brože, a poté si našel podnájem v Karlíně. Koncem dubna 1939 podobně jako drtivá většina Čechů vstoupil do Národního souručenství. O dva měsíce později, kdy jej hledala policie pro nezaplacení útraty v hostinci U Nováčků, byl již na cestě do Wilhelmshavenu. Stalo se tak v rámci náborů na práci v Německu, které se rozběhly krátce po okupaci českých zemí. Mezi ostatními českými dělníky byl nejspíš oblíbený,

což naznačují nejen dochované fotografie, ale i další případ Novákova podvodu. Systém pracovního nasazení v Německu se teprve rozbíhal, a tak řada rodin českých dělníků zatím zůstávala v protektorátu bez finančních prostředků. Novákově byla v září 1939 ze zdravotních důvodů povolena cesta do Prahy a nejméně dva dělníci mu svěřili peníze pro svoje manželky. Novák samozřejmě

V letech 1931–1938 se Novákův trestní rejstřík zaplnil dalšími deseti rozsudky v délce od jednoho dne po tři měsíce vězení

všechno utratil a policie jej náhodou dopadla až počátkem listopadu 1939, když přespával na náplavce u mostu Legií. Po odpykání pětidenního trestu byl znovu poslán do Německa a nasazen jako dělník u Říšské dráhy. Ale ani zde nevydržel a nejspíše v říjnu 1940 byl opět v Praze, kde jej policie zatkla v Mezibranské ulici pro podomní žebrotu.¹³

Pražské policejní ředitelství, oddělení sociální péče, které v hlavním městě stíhalo žebrotu, již Nováka vedlo v kategorii řemeslných zločinců. Proto jej jako bezdomovce nechalo umístit v nové Fišpance, která od

10 NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. 1532/1, zpráva četnické stanice v Braníku z 12. 4. 1928.

11 Mínen zákon č. 89/1885 ř. z., „jímž vydávají se trestní ustanovení o tom, kdo v donucovacích pracovnách nebo polepšovacích ústavech držen býti může“. Okresní soudy v českých zemích vynesly v letech 1928–1931 celkem 47 296 rozsudků, v nichž tuláctví figurovalo jako hlavní trestný čin. Další tyto kauzy byly souzeny (i v případě Karla Nováka) v souběhu s žebrotou, krádežemi menšího rozsahu (§ 460 tr. z.), menšími zpronevěrami a podvody (§ 460 tr. z.) apod. Novákovy rozsudky se pohybovaly v tehdy běžných sazbách od čtyř dnů do dvou měsíců vězení. Blíže viz *Trestní statistika republiky Československé za léta 1928–1931*. Státní úřad statistický, Praha 1937, s. 32, 56.

12 Hnanecká stanice sloužila k zajišťování tzv. postrku, tj. k policejnímu přemístění nepohodlných osob do domovských obcí. K přiblížení tamních poměrů viz např. VESELÝ, Josef: *Prahou Tisíciletou z dávná i dneška. Drobnomalby, obrazy a pohledy do života staré i nové Prahy*, díl II. Za svobodu, Praha 1926, s. 167–170: „V nevelké světnici kupí se kolem stolu nad jakousi hrou hromada chatrně oděných mužských postav, lidé mladí i staří. Jsou to lidé bez existence, tuláci, vyhýbající se namáhavé práci a propadlí alkoholu. [...] Sousední světnice s okny zamřžovanými a s vyhlídkou na dvůr chová společenost velmi pestrou. Jsou tu dva výrostci, určení pro polepšovnu, různé osoby bez přístřeší a bez osobních průkazů, ruský Čech, dva Poláci, Ital a Makedonec. Pobudou v ústavu, nežli se zjistí jejich příslušnost. [...] Mladičký, zanedbaný hoch, lidé postav statných i zchátralých a hrozně sešlých, úsměvu apatických, v domě už zdomácnělí starci sesbíraní z ulice – vše zde žije pohromadě, v jakési tupé odevzdanosti v osud.“

13 Blíže k těmto kauzám viz spisy v policejním svazku Karla Nováka, NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. N 1532/1.

roku 1932 fungovala v budově bývalé Státní vystěhovalecké stanice ve Vysočanech. Zde měl být držen až do doby, než se uvolní místo v kárném pracovním táboře v Letech. Ústřední sociální úřad hlavního města Prahy se však počátkem prosince 1940 dohodl s pracovním úřadem, že část zdejších chovanců poskytne na stavbu štěchovické přehradě. Stalo se tak formou příkázání podle zákona č. 89/1885 ř. z., který obcím umožňoval, aby takto postupovaly vůči praceschopným osobám bez prostředků k výživě nebo legálního výdělků. Zde se podle vlastního prohlášení Novák nezdržel ani do konce roku, protože napadl sním a práce na přehradě byla zastavena. Na jaře 1941 byl poslán na stavbu dálnice a bydlel v ubytovacím zařízení firmy Müller & Kapsa v Senohrabech.¹⁴

Kočovní život Karla Nováka se definitivně uzavřel 6. dubna 1941, kdy byl zadržen pro krádež, kterou měl spáchat v karlínském hotelu Nitra. Ve skutečnosti šlo o noclehárnu, kde se jednomu z devíti spolunocložením ztratil kabát s vestou z uzamčené skříně. Podezření padlo na Nováka, jenž se hned po krádeži přestěhoval do hotelu Stará pošta na Maltézském náměstí. Okradený Jaroslav Semec ký jej nejprve vypátral v libeňském hostinci U Vltavana a potom, za úspěšného využití policejní asistence, v bufetu Platýz. Novák se vymlouval, že ke krádeži neměl důvod, protože na stavbě dálnice, kam se bude vracet, vydělává asi 220 korun týdně.¹⁵ Úředníkům pražského policejního ředitelství ale definitivně došla trpělivost. Dne 18. dubna 1941 byl proto poslán do kárného pracovního tábora v Letech, a to mimo pořadí s odůvodněním, že je to na přání německých úřadů.¹⁶

V kárném pracovním táboře

Tato životní etapa Karla Nováka přibližuje především policejní praktiky spojené s využíváním kárných pracovních táborů. Z nedobrovolného pobytu v Letech byl propuštěn 14. srpna 1941 s pokynem, aby se hlásil na policejním ředitelství v Praze a ucházel se o zaměstnání u zdejšího pracovního úřadu. Splnění obou povinností sledoval ředitel tábora Josef Janovský. Druhou povinností, jak oznamoval 11. září 1941 Pracovní úřad v Praze, Novák nesplnil, což znovu spustilo protektorátní policejní mašinerii.¹⁷ Byl opětovně zatčen a na policejním ředitelství v Praze mu byl 22. září 1941 oznámen následující verdikt: „*Jste osobou práce se štítící. Po propuštění z kárného pracovního tábora přikázanou práci jste nepřijal. Nehledáte žádné zaměstnání. Jste opilcem a osobou, která je živa jen z podvodů a krádeží.*“¹⁸

I když iniciátorem tohoto konkrétního případu byl Janovský, zvolený postup přesně odpovídal názorům, které se snažil zavádět do policejní praxe František Machula, vedoucí oddělení sociální péče pražského policejního ředitelství. Už za první republiky patřil k uznávaným odborníkům represivní prevence, o čemž svědčí i vzpomínka lékaře Vladimíra Vondráčka na Machulovu přednášku o „*potulných individuích*“, kterou pronesl v dubnu 1926 v Purkyňově společnosti: „*Machula měl velmi šťastnou ruku v řešení sociálních situací. Byl výborný a veselý společník.*“¹⁹ Ze stejného důvodu jej Výbor Národního souručenství v srpnu 1939 jmenoval členem prezidia Národního ústředí sociální a zdravotní péče a nakonec se stal i autorem publikace *Nastavená dlaň*, kterou k problematice žebroty vydal Jedličkův ústav v Praze jako příručku pro učitele a sociální pracovníky. Již v roce 1927 Machula

Čeští dělníci (Karel Novák druhý zprava) v zahradní restauraci ve Wilhelmshavenu, léto 1939
Foto: SOA Třeboň

14 Tamtéž.

15 Tamtéž, protokolární výpovědi K. Nováka a J. Semec kého z 6. 4. 1941.

16 *Digitální archiv SOA Třeboň*, NAD 29, inv. č. 57, sign. 3.A.2, snímek 59.

17 NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. N 1532/1, přípis Úřadu práce v Praze II z 11. 9. 1941.

18 Tamtéž, určovací výměr z 22. 9. 1941.

19 VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná (1920–1938)*. Avicenum, Praha 1977, s. 168. Autor současně připomíná, že František Machula po osvobození pokračoval bez problémů ve své policejní kariéře, byť ministerstvo vnitra získala KSČ.

Karel Novák Foto: SOA Třeboň

vydal článek, v němž označil odmítnutí zprostředkované práce nebo její rychlé opuštění za důkaz zahálčivého způsobu života.²⁰ V již zmíněné knize *Nastavená dlaň* pak doporučoval, aby domovské obce praceschopné žebřáky oznamovaly úřadům práce za účelem jejich zařazení do řádného pracovního procesu. A samozřejmě vysoce oceňoval instituci kárných pracovních táborů, které stály mimo soudní systém, a byly tak výlučným represivním nástrojem správních úřadů: „Řízení je tedy velmi rychlé, a proto právě velmi účelné.“²¹

Karel Novák byl 23. září 1941 znovu dopraven do kárného pracovního tábora v Letech. Svoji druhou internaci nejspíš vnímal jako nespravedlnost, a proto se již 27. září 1941 pokusil

o útěk. Později k tomu vypověděl, že práce pro něho „byla příliš těžká a také strava byla špatná a já se svým chatrným zdravím nemohl jsem to vydržeti“.²² Podobně jako většina vězňů si k útěku vybral situaci, kdy se ocitl za hranicemi tábora. Prchal ze stavby silnice Lety – Staré Sedlo, využil ranní mlhy a utíkal směrem k Orlíku. Jeho zmizení sice prakticky okamžitě nahlásil jeden ze spoluvězňů, takže byly zalarmovány četnické hlídky, ale Novákovi se podařilo uniknout údolím Vltavy. V osadě Podskalí se následně otevřeným oknem vloupal do mlýna, aby si opatřil civilní oděv a zbavil se pracovní uniformy. Přistihla jej však služebná, a tak zase rychle utekl. Pravděpodobně přespal v lese a druhého dne, brzy odpoledne, byl zadržen četnickou hlídkou v Hřiměždicích.²³

Hlavní přelíčení s Karlem Novákem z důvodu jeho útěku z kárného pracovního tábora se konalo 25. listopadu 1941 u Krajského soudu v Písku. Současně byl obviněn z krádeže, protože utekl ve služebním stejnokroji. Jednalo se o oblíbenou zlomyslnost velitele tábora Janovského, který tak s pomocí účetní hodnoty obnošených uniforem dosahoval uložení vyššího trestu. Tuto fintu vězni tábora v Letech už dobře znali, a tak se Novák bránil tím, že chtěl stejnokroj po útěku poslat zpět do tábora poštou. Přitížil mu však pokus o krádež šatstva v Podskalí, a tak byl odsouzen celkem k deseti měsícům vězení.²⁴ Po odpykání trestu strávil už jen jeden měsíc na svobodě, než došlo 1. září 1942 k jeho novému zatčení. Stalo se tak na základě vládního

nařízení č. 89/42 Sb. o preventivním potírání zločinnosti. Prozatím zůstával v zemské donucovací pracovně v Ruzyni. Později byl poslán do koncentračního tábora v Osvětimi, kde nakonec 19. července 1943 zahynul.²⁵

Závěr

Karel Novák nebyl samozřejmě žádnou sympatickou postavou. Ženu se dvěma dětmi zanechal bez prostředků, holdoval alkoholu a dopouštěl se drobných krádeží, z nichž mnohé nebyly policii ani nahlášeny. Stejně tak sociální systém první republiky nebyl zdaleka dokonalý a vůči lidem na okraji společnosti uplatňoval řadu represivních nástrojů, i když ne v tak vyhrčené a likvidační podobě, jak se později stalo normou během protektorátu. Proto je i Karla Nováka a další tzv. asociály, jejichž transporty směřovaly od jara 1942 do Osvětimi, třeba současně vnímat jako oběti nacistického okupačního režimu.²⁶

Stanislav Kokoška (1959) působí v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Ústavu pro studium totalitních režimů. Zabývá se především českými a československými dějinami v letech 1939–1945. Autorsky se podílel např. na monografiích *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání* (NLN, Praha 2005), *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944–1945* (Paseka, Praha 2009) a *Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1938–1948* (ÚSD AV ČR, Praha 2019).

20 MACHULA, František: Odevzdání do donucovací pracovny podle zák. z 24. května 1885 čís. 89 a 90 ř. z. *Právník*, 1927, roč. 66, s. 486.

21 MACHULA, František: *Nastavená dlaň. Co má vědět učitel a sociální pracovník o žebrotě. Jedličkův ústav pro zmrzačené*, Praha 1942, s. 61–62, 68–70.

22 SOA Třeboň, f. Krajský soud Písek, dodatky, k. 33, výslech obviněného z 5. 10. 1941.

23 Tamtéž, zpráva o zatčení z 28. 9. 1941.

24 Tamtéž, rukopisná verze rozsudku z 25. 11. 1941.

25 NA, f. PŘ II, k. 8002, sign. N 1532/1, informace pro přihlašovací úřad z 3. 4. 1944.

26 Blíže viz PLACHÁ, Pavla: Černé a zelené trojúhelníky. Perzekuce a recepce skupiny asociálních a kriminálních vězňů na příkladu žen deportovaných z českého území do Ravensbrücku. *Securitas Imperii*, 2018, č. 32, s. 38–64.